

Česko – německé vztahy očima německého rodáka z Krnova

Kurt Schmidt

I. Namísto úvodu: Kde je můj domov?

Kdyby mělo pravdu staré římské přísloví: „Kde je dobře, tam je vlast“, tak bych musel označit za svůj domov zemi bavorskou, která mi umožnila odborné vzdělání, nebo zemi Dolní Sasko, kde jsem 36 let vyučoval (dějiny, politické vědy a latinu) a kde jsem si směl pořídit dům a majetek. Určitě by to nemohl být Krnov, kde mne jako stěží sedmnáctiletého málem ubili k smrti nenávisí naplnění tzv. „partyzáni“ a kde druhá Československá republika v roce 1945 zkonfiskovala mým rodičům jejich řádně nabytý majetek.

Traumaticky působící zážitky z tábora na Opavské ulici v roce 1945 a odeslání na nucené práce do Ostravy a Auschwitz v letech 1945-46 jsou nezapomenutelné. Ale chce-li člověk žít jako křesťan, pokusí se je duševně zvládnout, pokud má zájem zvažovat každou historickou událost minimálně ze dvou stran a nehodlá jednou zaujaté stanovisko pokládat za neměnné a provždy platící kritérium.

Když jsem jako žák Jubilejní školy v Krnově prožíval od roku 1934 tehdejší oslavy narozenin pana prezidenta nebo svátek 28. října a v německém překladu zpíval státní hymnu, objevily se první otázky a pochybnosti: Mohl být mým tento stát, který mému otci přesto, že vykonal jazykovou zkoušku z češtiny, nedovolil pracovat ve veřejné správě a mého strýce nechal v roce 1938 zavřít do nechvalně známého tábora ve Štefanově? Proč naproti tomu dostal můj hillersdorfský (holčovický) strýc po ztrátě svého místa ihned práci v Německu? Směl vůbec stát vzít práci cestáři s početnou rodinou kvůli tomu, že neuměl česky?

Začal jsem svým dětským způsobem pokládat jazyk za dělicí kritérium. Ačkoliv můj otec v naší restauraci na Cvilíně udržoval vůči důstojníkům státní moci nejen díky svým jazykovým znalostem přátelské vztahy, docházelo příležitostně i ke konfrontacím. Otec nikdy nesundal ve svém pokoji obraz starého císaře Františka Josefa II. To ale požadovali ti, s nimiž diskutoval. Tehdy se rozcházel v názorech: na jedné straně starý Rakušan, věrný císaři, na druhé straně legionář, který nyní nosil důstojnickou uniformu československé armády. Obraz i přátelství zůstaly zachovány, ale hádky také: ostatně od roku 1938 pro změnu s důstojníky 31. tankového pluku, který sídlil v Krnově.

Problém nezaměstnanosti se vyřešil po roce 1938 poměrně rychle, sotva si však někdo, kromě mého otce, kladl otázku, k jakému cíli (válečnému) směřují tato pozitivní opatření. Ale nečekaný tlak se stal brzy zjevným: nacionálně-socialistický stát povinně zařadil každého do strany nebo do nějaké její složky, také mne. Od roku 1940 jsem musel, dle zákona, vykonávat službu v organizaci „Hitlerova mládež“ (Hitlerjugend). Navíc se svévolně vyvolaná válka dožadovala svých obětí. A tak počáteční nadšení mizelo stále více, dokud fronta nezasáhla v březnu 1945 samotné město Krnov.

Násilným rozdělením naší rodiny – matka a teta byly vyhnány divokým způsobem roku 1945, otec zemřel v lazaretu v Praze, strýc a já jsme byli posláni na nucené práce – skončilo mé mládí v Krnově, nikoliv však pocit sounáležitosti s tímto městem, o čemž svědčí i účast na tomto semináři.

II. Vznik Československa

Dne 28. prosince 1918 napsaly Krnovské noviny: „... kolem páté hodiny obsadilo asi 600 českých vojáků naše rodné město. Starosta svolal obecní výbor. Starostou předložený návrh protestu byl jednohlasně přijat v následujícím znění: 'Jako starosta vznáším jménem obecního zastupitelstva proti obsazení čistě německého města Krnova slavnostně protest. Zastáváme Wilsonovo stanovisko práva na sebeurčení a pouze se momentálně podvolujeme násilí.'“

K odporu tedy nedošlo, domobrana vytvořená v listopadu 1918 a čítající asi 450 mužů pod velením kapitána Gregra byla rozpuštěna. Vůle tohoto veřejného zástupce ve vedení

obce byla tedy odmítnuta a následkem toho byl nový stát pociťován jako vynucený. Tento pocit přetrvával skrytě i v následujících letech.

V období nacionalismu a nacionálních států není třeba dlouho hledat motivy této okupace. Některé můžeme uvést:

1. Na začátku stála Herderova filozofie a německá romantika. Obojí se neminulo účinkem na slovanské národy východní Evropy (viz Kollár). Jazyk se stává rozhodujícím kritériem příslušnosti k národu.

2. Politikům habsburské monarchie se nepodařilo dosáhnout vyrovnání mezi Němci a Čechy, výjimku tvoří Moravské vyrovnání z roku 1905. Němci z Čech nejsou na tomto vývoji a na nespokojenosti české většiny zcela bez viny.

3. Nacionalisté, jako Kramář, usilovali o národní stát a čeští exiloví politici (Masaryk a Beneš) jej prosadili. Tento nový stát, Československá republika, zaujímal v plném rozsahu historické země Čech, Moravy a Slezska. V prvních dvou tvořili Němci menšinu, ve Slezsku však většinu, a pravděpodobně proto bylo Slezsko v letech 1927/28 přičleněno k Moravě. De facto byl nový stát rovněž svazek národností. Ale navzdory formálnímu demokratickému státnímu zřízení dovolil nacionalismus, aby se státní národ stal vládnoucím národem. Tím se ve změně podobě zopakovalo drama staré monarchie.

Národnostní členění v samotném okrese Krnov v roce 1918 vykazovalo následující počty: Mezi 60 783 obyvateli se nacházelo 278 Čechů, tedy 0,46 %. U čtyř soudních okresů to bylo v Jindřichově 1, v Osoblaze 8, v Krnově 267 a v Albrechticích 2 čeští spoluobčané. Pro srovnání: roku 1930 bylo ze 61 995 obyvatel okresu Krnov 2 839 Čechů. Během deseti let se počet českých obyvatel zdesetinásobil.

Starosta Kienel měl tedy v podstatě pravdu, když roku 1918 hovořil o „čistě“ německém městě, stejně jako dnes, podle měření z roku 1991 je město „čistě“ české, přestože má půl procenta německých obyvatel.

Po převzetí vnější moci roku 1918 následoval v lednu 1919 slib německých učitelů ve prospěch nového státu. I když neradi, slibovali „ze všech sil pracovat ku prospěchu Československé republiky“. 4. března 1919, kdy německé strany Československa vyzývaly k demonstraci za právo na sebeurčení, což 54 lidí muselo zaplatit smrtí, proběhl v Krnově bez krveprolití.

Omezování svobody svědomí a použití síly zbraní věštily Němcům v Československu, kteří co do počtu tvořili ještě před Slováky druhou největší národnostní skupinu, pochybnou budoucnost.

III. Léta 1919-1938: Naděje uprostřed nacionálních zájmů

Krnov byl od sedmdesátých let 19. století průmyslovým městem. V zemědělských oblastech soudních okresů Osoblaha, Jindřichov a Albrechtice obyvatelstva ubývalo, v Krnově ale stále přibývalo. Průmyslově zaměřené město Krnov s 57 průmyslovými závody (1923), z toho 27 textilních továren, přitahovalo obyvatelstvo z venkova: téměř 50 % obyvatelstva byli dělníci. Po krátkém zotavení bezprostředně po válce ztratilo na základě vnitrostátního zákonodárství a mezinárodní krize mnoho Krnovanů práci.

1. Půdní reforma: československý úřad půdního fondu provedl roku 1919 vyvlastnění velké části německého pozemkového vlastnictví. 840 000 ha, tj. 30 % plochy Sudet, bylo převedeno na neněmecké obyvatelstvo. Postižen je také Krnov.

2. Jazykový zákon z roku 1919: Státní úředníci musí ovládat český jazyk. Do roku 1930 ztrácí 31,51 % německých úředníků v celých Sudetech své místo. V Krnově je dopad ještě tvrdší. Ale vykonání jazykové zkoušky nezaručuje místo ve státních službách kvůli urychlenému dosídlování českých úřednických rodin.

3. Školská a dosídlovací politika: Roku 1922 je v Československu zrušeno celkem 193 německých škol s 1288 třídami. Vzniká mnoho českých menšinových škol (viz Úvalno nebo Krnov). V Krnově je ve školním roce 1920/30 jedna česká národní škola s pěti třídami, pěti učiteli a 189 žáky, jedna měšťanka se čtyřmi třídami, pěti učiteli a 95 žáky. Je-li poměr mezi žactvem a učiteli mezi německými a českými národními školami ještě vyrovnaný, projevuje se tento poměr na měšťanské škole již jednoznačně ku prospěchu české strany. Ke konci tohoto období se k tomu připojuje ještě české gymnázium. V prvním

desetiletí Československé republiky došlo k nárůstu českého obyvatelstva v okrese Krnov na 2 839, ve srovnání s rokem 1910 je to tedy desetinásobek. Pro srovnání: záměrné české dosídlování v Sudetech dosahuje roku 1938 počtu 400 000 osob.

4. Nezaměstnanost: Ve třicátých letech musely být některé továrny v Krnově kvůli všeobecné hospodářské krizi zavřeny. Nepříznivě vůči německým zaměstnancům se projevila ustanovení, podle kterých se předpokládalo u státních zakázek určité procento českých dělníků. Světovou krizí byly postiženy obzvláště průmyslově rozvinutější německé oblasti. Celostátně bylo v letech 1929-33 kolem 800 000 nezaměstnaných, z toho asi 500 000 sudetských Němců. Bereme-li v úvahu všechna tato hlediska, je problematické hovořit bez výhrad o demokratickém státě. Bez pochyb bylo Československo parlamentní demokracií, ale chybějící ochrana menšin v politické praxi a působení nacionalistického myšlení na hospodářské záležitosti (mezi jiným také německé děti v českých školách) se postaraly o onu třaskavinu, která se nakonec obrátila proti samotné demokratické státní formě.

5. Sociální demokracie vzešla z parlamentních voleb roku 1920 jako nejsilnější německá strana a nebyla odmítavá vůči vyrovnání s českou stranou. Před ní však byla ještě strana křesťanských socialistů a agrární strana, které roku 1926 vstoupily do Švehlovy vlády a založily německý „Aktivismus“. K citelnému zlepšení však nedošlo. Roku 1929 je následovali sociální demokraté s dr. Ludwigem Czechem jako ministrem sociálních věcí. Křesťanští socialisté opustili vládu. Dr. Czech se nezasazoval jen o nezaměstnané organizované v odborech, ale také o neorganizované prostřednictvím potravinových poukázek. Přidělování se řídilo přísně podle nahlášených počtů nezaměstnaných. Proto bylo v silně průmyslových německých oblastech v průměru vyšší, což se projevilo také v Krnově, i když se tím zmírnila jen největší bída. 20 Kč týdně pro ženaté, 10 Kč pro svobodné. Avšak naděje na další česko-německé vyrovnání se roztržila na zostřujícím se nacionalismu na obou stranách.

Roku 1933, 9 měsíců po uchopení moci Hitlerem v Německu, založil Henlein Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu. Sudetoněmecká strana založená v roce 1935 byla přejmenována a vyšla z parlamentních voleb (1935) jako nejsilnější strana. Neřešené hospodářské problémy a tiskem a rozhlasem živený ideologický vliv z Německa je v Krnově ležícím poblíž hranic citelně znát a zvyšuje napětí. Velká většina si teď přeje připojení k Německu, odkud se očekává řešení všech hospodářských, sociálních a národnostních problémů. Po částečné mobilizaci československé armády (21.5.1938) se mnoho mladých Krnovanů vyvléklo z branné povinnosti útekem přes blízké hranice, většina však dostojí své povinnosti a narukuje. V létě otrěse nejistým mírem násilná smrt krnovského fotbalového idolu Knolla. Více než 30 000 lidí z Krnova, Slezska a Severní Moravy se účastní Knollova pohřbu. Zlovolné zatčení známých Němců z Krnova a jejich vsazení do pověstného tábora ve Štefanově u Olomouce zostřilo napětí, které se však nedalo vyřešit vyhlášením stanného práva dne 13.9.1938. V této souvislosti stojí za zmínku střelba v Albrechticích, při níž zahynuli 2 Němci. Dramatický průběh měl také německou stranu vyprovokovaný případ v Liptani, při němž přišlo o život 5 českých četníků a 2 Němci. Tolik k době, kdy osud Sudet byl již zpečetěn, neboť podle Mnichovské dohody (29.9.1938) obsadily 7. října 1938 německé oddíly okres Krnov. S nimi přichází Hitler osobně a hovoří z balkónu krnovské radnice k tisícům lidí. Poštovní úřad v Krnově vytiskne na dopisních známkách ČSR razítko „Den osvobození“, jak to tehdy masou německých obyvatel bylo pociťováno. Jako akt vyrovnávací spravedlnosti bylo možno spatřit odchod českých úředníků, kteří se i se svým majetkem vraceli do svých původních domovů. Copak jim nebyl už Krnov domovem?

Ale zpět k Liptaňské tragédii. Pomník postavený v Liptani roku 1988 okresem Bruntál nese nápis: „Nikdy více fašismus, nikdy více zradu“. Pod pojmem „fašismus“ je zde zřejmě podle marxistického (komunistického) pojetí dějin a jeho zacházení s historickou pravdou míněno sudetoněmecké obyvatelstvo, které zradilo československý stát. Tím „Nikdy více“ je zřejmě nevyřčeně schváleno vyhnání, které by mělo vyloučit opakování údajné zrady. Tato místní násilnost mladých horkokrevných mužů proti orgánům stále ještě existujícího státu, zcela zbytečná a jednoznačně odsouzeníhodná, však nesmí zakrývat vlastní příčiny, které konec konců vedly ke ztroskotání Československa roku 1938. Tyto příčiny bylo možno v takové krátkosti jen naznačit, ale v jádru je lze shrnout pod pojmem nacionalismu, nedostatečně kontrolovaného praktickou ochranou národnostních menšin.

IV. Dvojdílné drama: válka a vyhnání

Německem rozpoutaná válka zklamala všechny naděje Krnovanů, kterým zbylo jen jedenáct měsíců míru k odstranění všech základních sociálních, hospodářských a národnostních problémů. Poslední zbytky naděje se rozplývaly s rostoucím tlakem na jednotlivce a nevyhnutelným zařazením do nacistického systému, se stále delším seznamem padlých na vývěskách a v novinách, s přibývajícím pocitem bezvýchodnosti po bitvě u Stalingradu, s bombardováním města v roce 1944 a konečně s přiblížením fronty v březnu 1945 bezprostředně k městu. Potají se hovořilo, ačkoliv odposlouchávání zahraničních vysíláčů mohlo být potrestáno koncentračním táborem, o Benešových plánech týkajících se všeobecného vypovězení všech Němců z Československa. Tyto zprávy byly ale obecně pokládány za propagandu, protože se spoléhalo na to, že velké západní demokracie by nepřipustily takové barbarství. Beneš však skutečně dne 12. května 1943 k tomu dostal souhlas od prezidenta Spojených států. Dne 21.12. 1943 mohl proto Beneš, poté co také Stalin tyto plány odsouhlasil, rozhodnout v Moskvě o totálním vyvlastnění Němců v poválečném Československu a jejich vyhnání z vlasti.

Dne 18. března 1945 dojely sovětské tanky do Německých Pavlovic, nejsevernější obce okresu Krnov. Do 22. března zuřila bitva o Osoblahu, čímž se sovětský postup pozdržel o jeden a půl měsíce. Dne 27. března byl s konečnou platností evakuován Krnov, a to do okresu Moravský Šumperk (Mährisch Schönberg). U Krnova probíhala bojová linie až do 5. května, 6. května obsadila Rudá armáda bez boje město a dosadila tam německého komunistu Nießnera jako starostu. S ženami a dívkami se zacházelo jako se štvanou zvěří, začalo drancování. Skutečně se někteří oddávali klamným nadějím, že s převzetím správy českými úřady bude znásilňování a plenění ukončeno. Do konce května 1945 se také většina evakuovaných žen, dětí a starců vrátila domů. Muži již seděli v zajateckých táborech vítězných mocností.

Také Češi, kteří do roku 1938 bydleli v Krnově, se vrátili zpět, ale byli i takoví, kteří své prázdné kufry naplnili kořistí a rychle opustili poničené město. Tam byly zřízeny tři tábory: jeden v hlubčické čtvrti, jeden na svahu Cvilína, ten později získal smutnou pověst jako vysídlovací tábor okresu Krnov, a jeden v Opavské ulici. Prý to byl nejstrašnější tábor, měl chatrče pro politické vězně a říkalo se mu „koncentrační tábor“. Tyto tři tábory se začaly plnit od 14. června, kdy se rozpoutal teror za pomoci tanků a „partyzánů“ švihajících bičem a obyvatelstvo bylo plánovitě vyháněno ze svých domovů. Docházelo i k vraždám. Koncem června 1945 došlo k prvnímu divokému vyhnání Němců z Krnova. Oběti této „akce“ pochodovaly nejdříve několik dní pěšky, což mnozí nepřežili. Ti zdatnější byli nasazeni na nucené práce, zbytek byl odsunut přes hranice do ruské zóny v Německu. Počet těchto nešťastníků lze jen odhadovat, na okres Krnov jich připadá 12-14 tisíc. Také přímo z krnovského tábora byli posíláni lidé na nucené práce do Moravské Ostravy. Předtím zažili mnozí peklo, zvláště v táboře na Opavské ulici. Při dozoru nad zajatými se odlišovali tzv. partyzáni, na nichž bylo vidět už pro jejich mládí nebo nešikovné zacházení se zbraněmi vojenskou nezkušenost, od řádných policistů či četníků. Tito byli pro zajatce skutečnou úlevou od ran a všemožných brutalit „partyzánů“. Při jejich příchodu se muselo se zvednutýma rukama křičet: „Děkujeme našemu vůdci, tomu gaunerovi Adolfu Hitlerovi, za to, že jsme tady!“ To, že zločiny spáchané na obyvatelstvu byly zákonem z 8. května 1946 zpětně amnestovány a zločinci dodnes nebyli potrestáni, musí jistě každým člověkem, který se cítí jako demokrat a uznává všeobecná lidská práva, otřást. Hitlerova zločinecká akce ze dne 30. června 1934 s následnou amnestií pro zločince tehdy způsobila konec právního státu v Německu. Další bádání by si zasloužil původ a výchova tzv. „partyzánů“. Kdo tyto mladé lidi v tak krátkém čase naočkoval takovou nenávisť vůči všemu německému? Na druhé straně nebylo mnoho příkladů lidského chování ani u nově příchozích Čechů, a pokud, tak spíš tajně.

Nejhorší teror vypukl koncem roku 1945. Plánovitý odsun Němců, o němž vítězné mocnosti v Postupimi rozhodly, že to má být „humánní vysídlení“, začal v roce 1946.

První transport z Krnova s 1190 lidmi překročil hranice dne 28.1.1946 na přechodu Furth im Wald, poslední dne 27.11.1946. Ve 34 transportech bylo do americké zóny Německa odvezeno celkem 37 210 Němců z okresu Krnov spolu se zavazadly, které mohly

vážit jen 50 kg. Vysídlení byli přijímáni v celém Bavorsku, severním Württembersku, v severním Bádensku a jižním Hesensku. V průměru to bylo 1200 lidí na jeden transport. Vyjimku tvořili antifašisté, kteří si směli vzít s sebou část svého majetku. Proto byl počet těchto lidí, posílaných většinou do Memmingen, zhruba 300 až 600 na jeden transport. S vyhnáním Němců přestal existovat „Jägerndorf“, 700 let německých dějin skončilo.

V. Důsledky této tragédie v západním Německu

V době příjezdu do západního Německa, které tehdy bylo pod správou západních spojenců, se osud vyhnanců z Krnova nijak nelišil od všeobecné situace ostatních „uprchlíků“, jak se jim říkalo. Speciální vědecké stati k tomuto nejsou zveřejněny. Přesto lze vyzozorovat rozdílné formy postižení, případně šancí.

Rolníci byli zpravidla bez šancí získat znovu nějakou zemědělskou usedlost. Obzvlášť v době hladu před rokem 1948 došel ocenění venkovský statek, který domácím rolníkům umožnil prostřednictvím výměnného obchodu získat cennější zboží. Uprchlí rolníci byli proto nuceni žít jako zemědělští nebo nekvalifikovaní dělníci. Většinou museli přijmout jakoukoli práci, která se nabízela, aby přežili. Nejtíže tak osud dolehl na staré lidi, ale to i u jiných povolání. Byli odkázáni jen na chudíčkovou státní podporu a nemohli počítat, zvláště v místech vzdálených od měst, se zlepšením své situace.

Dělníci a úředníci se dovedli uplatnit trochu lépe. Většinou také neměli žádný majetek, ale byli schopni se přizpůsobit. Hospodářský zázrak začínající po období nezaměstnanosti po měnové reformě roku 1948 jejich pracovní sílu rychle vstřebal.

Intelektuálové byli vystaveni velkým problémům, když chtěli vstoupit do státní služby. Často nemohli doložit kvůli ztraceným dokladům své dřívější postavení, částečně jim v tom bránil proces denacifikace, případně konkurence domácích nebo jednoduše nedostatek míst, kde by se mohli se svým povoláním uplatnit. Zpravidla se u nich projevil sociální sestup.

Mladí lidé často nemohli pokračovat ve školním vzdělání, které započali ve své vlasti, a museli si na svou obživu vydělávat jako méně kvalifikovaní. Státní podpůrná opatření a hospodářský rozkvět od roku 1960, především však jejich píle a pozitivní postoj k práci, jim napomohly k novému sociálnímu vzestupu. Kdo však chtěl v Bavorsku dále pokračovat ve studiu, musel se podrobit těm nejpřísnějším zkouškám.

Krnované se záhy pokusili navázat kontakty se svými rodáky v celém jižním Německu. O to se zasloužil profesor Ernst Kober, který byl od roku 1920 zaměstnán na německé státní reálce v Krnově a byl městským archivářem. Tomu se podařilo v roce 1954 získat město Ansbach k převzetí patronátu nad uprchlíky z okresu Krnov. Paní dr. Maria Dorda vydala roku 1949 první číslo měsíčníku „Jägerndorfer Heimatbrief“ (Listy krnovských rodáků), které byly částečně doplněny časopisem „Jägerndorfer Ländchen“ (Krnovsko) od Ernsta Kobera. Dodnes ve vydávání měsíčníku „Jägerndorfer Heimatbrief“ pokračuje syn Wolfgang Dorda. V Memmingen, který se stal na rozdíl od Ansbachu novým domovem mnoha Krnovanů, působil Josef („Pepi“) Beier. Staral se o společenskou soudružnost a organizoval v šedesátých letech prostřednictvím autobusových zájezdů spojení se starým domovem. Od roku 1985 se střídá Ansbach a Memmingen každým rokem v organizování slavnostních setkání vyhnanců z Krnova. Sociální demokraté si přivezli do Memmingen zkušenosti ze staré vlasti a v letech 1966-68 tam měli svého (bohužel brzy zesnulého) starostu.

VI. Krajské a jiné vztahy

Před vznikem Spolkové republiky Německo (v roce 1949) nedovolila vláda vítězných mocností krajské spolky. Ústava Spolkové republiky takové omezení nezná. Parlamentní, demokratický a sociálně právní stát (GG 28) dovoluje všem Němcům „tvořit spolky a společenství“. Sudetoněmecký krajský spolek, který vznikl hned v roce 1949, se člení:

- a) dle správních jednotek ve Spolkové republice do jedné spolkové organizace a
- b) dle dřívějších správních jednotek (v Československu) do rodáckých organizací, které od roku 1989 nabývají stále většího významu. Jejich nejnižší členění (jednotlivé vesnice,

města) zastupuje jeden důvěrník. Ti volí okresního důvěrníka a okresní důvěrníci krajského důvěrníka. Na vrcholu stojí sudetoněmecká rada rodáků.

Dobrovolně činní zástupci na místní úrovni mají mimo jiné za úkol organizovat pravidelná setkání a zachovávat kulturní dědictví svého domova, nebo alespoň to, co z něho zůstalo. Již v červenci 1952 se podařilo rodině Dordově zorganizovat ve Schweinfurtu setkání okresu Krnov. Pak následovalo roku 1954 setkání v Ansbachu u příležitosti převzetí patronátu. Avšak delší dobu se v Ansbachu žádná další setkání nekonala, protože zde bydlelo příliš málo Krnovanů.

Roku 1959 zorganizoval Josef („Pepi“) Beier setkání v Memmingen, kterého se zúčastnilo asi 4000 návštěvníků. Od té doby se tato setkání pořádala každé dva roky. Roku 1985 byl založen za předsednictví paní M. Rödl „Kruh přátel na podporu partnerství Ansbach - Jägerndorf“ jako evidovaný spolek (občanské sdružení). Toto sdružení se stará o archiv okresu Krnov a tamní vlastivědné zařízení, které uchovává vzpomínkové předměty každého druhu, se nyní rozšiřuje.

Roku 1997 znovu ožil nezávislý „Heimatkreis Jägersdorf“ pod vedením Kurta Schmidta a ve spolupráci s „Kruhem rodáků z Krnova ve Slezsku“ využil všech možností nabízející se po „sametové revoluci“ v roce 1989. Tento spolek také umožnil ve spolupráci s uměleckou skupinou dnešního Krnova „a13“ a městem Krnov postavení památníku Leopoldu Baerovi.

Výroční setkání Krnovanů, která se pravidelně střídají mezi Ansbachem a Memmingen, slouží v prvé řadě k osobním setkáním. V Ansbachu je to navíc spojeno s vysokými kulturními nároky, v Memmingen dominuje lidovost. Již léta je Memmingenské setkání podstatně více navštěvováno než ansbašské. Politické tóny je spíš slyšet v Ansbachu než v Memmingen. Program se soustřeďuje spíš na sobotu. Neděle je věnována bohoslužbám obou konfesí (katolické a evangelické) a zábavě. Do programu je zařazena zpravidla schůzka místních důvěrníků, od roku 1993 se koná vždy dvakrát za rok.

Krnované také dodnes hojně navštěvují Sudetoněmecké dny. O politická prohlášení s tím spojená se zajímá jen část návštěvníků, stejně tak se jen málo krajanů hlásí o práci při organizačních záležitostech. Tady se stále ještě projevuje jakýsi ustrašený postoj, který pramení z vyhnání (postoj „beze mne“) a z trestů, kterými byli v roce 1945 dle Benešových dekretů postihováni za své členství v tehdejší NSDAP a jejích organizacích.

Napojení na cíle Sudetoněmeckého krajského spolku (Landsmannschaftu) je ovšem všeobecné. Také v Krnovském spolku je možno dosáhnout spolupráce a účasti členů jen při stanovení jednoznačného cíle, což je podmíněno zájmem o informace a s tím zase souvisí stupeň vzdělání a samozřejmě také ochota k finanční oběti.

Jinak je to s angažovaností místních důvěrníků. Zde jsou akademicky vzdělaní lidé zastoupeni jen v minimální míře. Dobrovolnou práci konají většinou lidé v důchodovém věku. V krnovském okrese dnes pracuje 44 místních důvěrníků, kteří zastupují jedno nebo více z původních 64 obcí okresu Krnov. Cesta se koná na vlastní náklady, se zastávkami ve Vídni, Mnichově a Memmingen, asi 50 % účastníků je z krnovského okresu. V této souvislosti musím připomenout Josefa Beiera z Memmingen, který od šedesátých let celá desetiletí věnoval své životní síly práci pro Krnovany a jejich spojení se starým domovem. Roku 1989 nechal v Krnově vyčistit židovský hřbitov a opravit schody na Cvilín. Tam nahoře jej dodnes připomínají tři písmena PBM (Pepi Beier Memmingen).

Po svém prvním zvolení důvěrníkem krnovské skupiny ve spojení se Slezsko-německým svazem jsem se rozhodl otestovat naděje vkládané do „sametové revoluce“. Tehdy jsem dostal nabídku od učitelů krnovského Gymnázia, konkrétně od paní Ludmily Čajanové, ke spolupráci na oslavách 120. výročí trvání Státní reálky (založené v roce 1875), což je dnešní Gymnázium Krnov, kterou jsem přijal. Paní Čajanová a paní Nálepová z Pedagogické školy zůstaly nepostradatelnou a spolehlivou oporou jako tlumočnice všech Německých týdnů v Krnově (od roku 1999 Česko-německých týdnů), jejichž akce pro veřejnost byly zásadně dvojjazyčné, a o nichž informovala i média. Významnou roli při těchto akcích představují pro účastníky také německé mše sloužené děkanem Ludvíkem Kusem, dále sbor mladých „Zlatá loutna“ pod vedením Zdeňky Odstrčilové, který pořádal společně s ing. Plánským, dále kostelním sborem od sv. Martina pod vedením Václava Mičky a günzburským komorním orchestrem pod vedením pana W. Sendlera původem z Bohušova,

koncerty světské i církevní. V červnu tohoto roku byli tito mladí zpěváci navíc pozváni na koncertní cestu do Německa a úspěšně vystupovali také v Günzburgu a Memmingen.

Od začátku byl vstřícným partnerem také Slezsko-německý svaz pod vedením pana Franze Strohalma (zemřel roku 2000) a od roku 1996 pod vedením pana Horsta Westphala. Roku 1995 se podařilo založit Německou knihovnu, která slouží místním Němcům a zároveň jako kontaktní centrum. To by se nemohlo uskutečnit bez opětovné pomoci a porozumění tehdejšího starosty ing. Bedřicha Marka, který se již roku 1995 omluvil za excesy z let 1945/46.

Od roku 1998 se stalo město Krnov spolupořadatelem společných zářijových týdnů. Nové zastupitelstvo pod vedením starosty Josefa Herciga se snaží ještě více upevnit spojení s německými kraji, o čemž svědčí průběh tohoto týdne.

Vedle již zmiňovaných Česko-německých týdnů pořádá Kruh rodáků další cesty, např. do Jeseníků. Také po povodni roku 1997 pomohl členům Slezsko-německého svazu v Krnově sbírkou konanou ve Spolkové republice.

Zatímco o programu jmenovaných Česko-německých týdnů média informují, veřejnost se nedoví téměř nic o mnoha dalších cestách, které jsou organizovány místními důvěrníky nebo jednotlivými osobami v okrese Krnov a každoročně přivázejí stovky krajanů na krátký čas do staré vlasti. Hlavním smyslem je vždy shledání s rodnou vesnicí či rodným městem nebo se starými známými.

VII. Generační problém vyhnanců z rodné země

Přibližně 20 let po roce 1946 trvala u vysídlené generace naděje na návrat do starého rodiště. U synů a dcer se tento postoj změnil už dříve. Po tzv. studentské revoluci v roce 1968, která se podílela na změně politického kurzu, následovaly velikonoční dohody (1970-73) Brandtovy vlády, které naděje na návrat dále přidusily. Také naděje na znovusjednocení Německa se jevila stále více a více jako utopie.

V průběhu vývoje, pod vlivem dalších okolností, se většinou nedařilo rodičům upoutat zájem svých dětí o zemi, která ležela zdánlivě nedosažitelná za železnou oponou a pro mladé lidi neskýtala pražádnou přitažlivost. Mladí si spíš zvykli na nářečí svého nynějšího bydliště, ve školách všech spolkových zemí byly postupně problémy východu z vyučování více méně vyřazovány. Informační politika médií navíc téma vyhnání tak dlouho tabuizovala, až se to stalo po událostech v bývalé Jugoslávii a masovém vyhnání z Kosova již neudržitelné.

Mnoho Krnovanů však začalo po svém odchodu do důchodu hledat své kořeny. Toto snažení bylo usnadněno pádem komunismu v Evropě a tím odpadlo i šikanování na hraničních přechodech.

Ale jinak je to s generací vnoučat. Častěji než u jejich rodičů se u nich projevuje zájem o původ a zemi prarodičů, kteří jsou mnohdy ještě schopni podělit se s druhou generací o své osobní zážitky.

VIII. Vztahy ke staré vlasti – naděje do budoucna?

K užším stykům mezi zástupci dřívějších a dnešních obyvatel téhož města dochází, jak už bylo řečeno, teprve od roku 1995. K tomu přispěly tyto příznivé okolnosti:

1. Obě strany se pokusily s úspěchem vyhnout se chybám minulých dvou totalitních režimů.

2. Kontakty byly regionálně vymezeny, odpovědnost tedy spočívala na nižší úrovni. Rušivé vlivy z vnějšku se téměř nevyskytovaly.

3. Víceleté kontakty angažovaných osob přerostly do osobních vztahů, přičemž jazyk nepředstavuje žádnou bariéru. Veřejné akce Německo-českých týdnů, stejně jako plakáty, byly od počátku dvojjazyčné.

4. V této atmosféře mohly být diskutovány dosud nemyslitelné záležitosti. Myšlenka postavit památník Leopoldu Bauerovi vzešla nejprve z české strany, tedy od skupiny umělců „a13“ z Krnova.

5. V únoru 1999 mohl Kruh rodáků uspořádat na Gymnáziu a na Pedagogické škole v Krnově týden přednášek. Mladí lidé si zvolili jako téma historický vývoj města a období nacismu (nacionálního socialismu) v Krnově.

6. Možnost otevřeného jednání o obtížných otázkách se ukázala při vydání českého překladu knihy „Mami, jsou Němci horší než ostatní lidé?“ do Eleonory Schwellové. Autorka zde líčí své zážitky jako jedenáctiletého dítěte ve třech krnovských vysídlovacích táborech. Brožura je od roku 1998 k dostání v německé knihovně.

7. Rozhodující roli při všech aktivitách hraje Slezsko-německý svaz. Podává informace, obstarává dokumenty, nabízí soukromě cestujícím krajanům jazykovou a informativní pomoc a vyřizuje nutné přípravné práce pro Německo-české týdny. Je třeba se zmínit také o jiných úkolech německého svazu v Krnově (volnočasové aktivity pro děti a seniory, jazykové kurzy, výlety aj.).

8. U všech těchto vskutku pozitivně se vyvíjejících aktivit nesmíme zapomenout také na těžkosti. Ty spočívají:

- v biologické oblasti, především přestárlosti Slezsko-německého svazu v Krnově a „Kruhu rodáků Krnov“ (Heimatkreis Jägerndorf e. V);

- v kulturní oblasti. Jak na německé, tak na české straně chybí ochota účastnit se kulturní nabídky té druhé strany, i když nepřekáží jazyková bariéra, jako např. při koncertech;

- v psychické oblasti: u vyhnaných převládají traumatické pocity ze zážitků let 1945/46 a brání snahám o jejich překonání nebo k otevřené diskusi (viz dotazníková akce dr. Premusové z univerzity v Ostravě);

- v oblasti politické: ani smlouva z roku 1992, ani deklarace z roku 1997 nenaznačují vůli řešit otázky minulosti. Zároveň nijak neomezují konání takových akcí, jako jsou Česko-německé týdny v Krnově. To opravňuje k opatrným nadějím.

Již první německý spolkový kancléř dr. Konrad Adenauer začal zpracovávat zločiny, které demokratický stát jako právní nástupce Hitlerova Německa měl odčinit, především zadostiučiněním těm, kteří přežili nacistické pronásledování. Tento problém není dodnes vyřešen, ale do značné míry byl prosazen. Nyní je třeba vyřešit finanční odškodnění pro nuceně nasazené. Tyto nesrovnatelně větší požadavky na politický, právní a finanční sektor nevedly ke zhroucení Spolkové republiky Německo, stejně tak jako zrušení Benešových dekretů by nevedlo ke zhroucení České republiky, kdyby nutnost tohoto nepopulárního opatření byla nejprve podle pravdy zahrnuta do informační politiky a stala se tématem veřejné diskuse v široké rovině.

Z hlediska všeobecné nálady vůči etnickým menšinám a vyhnání v roce 2000 by bylo žádoucí, kdyby Česká republika vážně začala s vypořádáním se s minulostí a nepokoušela se vyhnout se řešení problému „tlustou čarou“, což je v demokratických státech nepřijatelné. Benešovy dekrety by měly být právně závaznou formou zrušeny, ale zároveň by měly být nalezeny takové organizační formy, které by chránily dnešní soukromé vlastníky a neohrožovaly základní demokratické právo na vlastnictví ani demokratickou státní formu. Časově by měla být tato kardinální otázka vyřešena do roku 2005. Bylo by také žádoucí, aby se vyřešil dosavadní neuspokojivý stav mezi vládou a opozicí.

Aby se dosáhlo neomezeného souhlasu se vstupem do EU českými voliči a bylo zajištěno co možná brzké přijetí, měly by se takové aktivity, jaké probíhají zde, rozšířit dál. Neměl by existovat jen jeden Krnov v České republice, ale mělo by jich být mnohem víc. Z toho je třeba si vzít poučení i na naší straně a daleko více než dosud využívat možností, které politické změny přinesly. Je třeba při návštěvách staré vlasti vyhledávat kontakty s nynějšími obyvateli.

V samotném Krnově musí Německý svaz být s to shromáždit všechny své členy pod jednu střechu – a to je třeba vzít doslovně. Vykonávat kulturní práci formou jazykových kurzů a navázat užší kontakty např. k židovské obci, která byla stejně postižená, a také k mladými lidem nezávisle na národnosti.

Toto vše nemá nic společného s nesmyslným předsudkem o „regermanizaci“, jak se jednotlivě z české strany ozývá, a už vůbec ne se zradou sudetoněmeckých zájmů. Více dialogu, více porozumění pro druhou stranu, uznání, že město mělo také německou minulost, což ostatně my všichni společně dokazujeme vybudováním pomníku Leopoldu Baue-

rovi, to vše je v zájmu německého i českého Krnova.

IX. Pravda vítězí – zvítězí pravda?

Vždy na mne silně působilo heslo První republiky: „Pravda vítězí“. Tehdy mi bylo vysvětlováno, že to souvisí s úsilím českého národa osvobodit se ze svazku se starou monarchií a vytvořit vlastní stát. Oprávněnost takového úsilí mi byla již jako desetiletému zcela jasná.

Čím více však bylo tohoto cíle zneužíváno jedním národem k potlačení vůle jiného národa, čím více mi v době nacismu byl zprostředkováván jednostranný pohled (což můj otec korigoval), tím více mi nejprve výuka náboženství v Krnově, později teologická studia a dějiny starověku ukazovaly na nutnost pravdivé informace jako prostředku proti každé formě totality. O to niternější vztah jsem měl k onomu heslu, které bylo víc jak čtyřicet let ve své zemi překrucováno.

Nejsme ještě tak daleko, abychom ocenili hodnotu pravdivé informace, i když nám přinese – materiálně nebo politicky – ztráty a nevýhody. To je pohodlnější šířit dezinformace nebo určitá témata zcela potlačit. Jsem si proto vědom, že některé informace v této přednášce nelze doložit vědecky a že spočívají jen na vlastním pozorování a vlastních zkušenostech.

Nacismus (nacionální socialismus) a komunismus si kladly nárok na informační monopol. Jedni tajili vraždění milionů židů a „rasově méněcenných“, druzí tajili zmizení 241 000 sudetských Němců. I když toto číslo je zpochybňováno Statistickým spolkovým úřadem, nemění to nic na nutnosti pracovat společně na odhalení zločinů a zločince, pokud je to právně přípustné a možné, potrestat.

Podíváme-li se zpět do historie, nejsou na tom jak Němci, tak Češi právě nejlépe. Pokud chápeme historika jako prodlouženou ruku té které vlády, pokud se němečtí a čeští politici na úkor postižených nebudou zabývat skutečnými fakty a nebudou chtít nalézt řešení přijatelné pro všechny, dotud pravda nezvítězí.

Tento úkol také nemohou vyřešit Německo-české týdny. Mohlo by však být, po vzoru Krnova, vytvořeno klima, které dodá odvahy k řešení základních otázek.

Zcela kontraproduktivní, protože nepravdivé, jsou vyjádření politiků, kteří např. v cizině rozšiřují dezinformace o otázkách restitucí nebo o praktické neplatnosti Benešových dekretů. Na druhé straně je chybou německých politiků a diplomacie, že otázky východní Evropy neberou vážně, že se nekompetentně vyjadřují k otázkám vnitřních problémů České republiky, že slibují vstup do EU, aniž by jmenovitě uvedli hospodářské, právní, finanční a politické překážky a důsledky, nebo že zanedbávají zájmy vlastních občanů. Musí být ještě mnoho Krnovů s Česko-německými týdny, aby se mohlo říci: PRAVDA ZVÍTĚZILA.

Zusammenfassung

Nähere Beziehungen zwischen den Vertretern der ehemaligen und heutigen Bewohner dieser Stadt gibt es erst seit 1995. Hierzu haben einige günstige Umstände beigetragen:

1. Beide Seiten versuchten mit Erfolg, Fehler der Vergangenheit zweier totalitärer Regime zu vermeiden.

2. Die Kontakte waren regional begrenzt, die Verantwortlichkeiten lagen also auf unterer Ebene. Störungen oder Einmischungen von außen gab es kaum.

3. Die mehrjährigen Kontakte der Verantwortlichen weiteten sich bereits ins Persönliche aus, wobei auch die Sprache kein trennendes Moment mehr darstellt. Öffentliche Veranstaltungen der Deutsch-tschechischen Wochen waren ebenso wie deren Ankündigung auf Plakaten von Anfang an zweisprachig.

4. In dieser Atmosphäre konnten auch bisher für undenkbar gehaltene Sachverhalte diskutiert werden. Der Gedanke, für Leopold Bauer ein Denkmal zu errichten, ist zuerst von tschechischer Seite, also der Gruppe "a13", thematisiert worden.

5. Im Februar 1999 konnte der Heimatkreis eine Woche mit Vorträgen am Gymnasium und an der Pädagogischen Schule in Jägerndorf veranstalten. Themen waren Jugendfragen,

wie sie sich zur NS-Zeit hier Jägerndorf gestellt hatten, sowie die historische Stadtentwicklung.

6. Die offenere Behandlung schwieriger Fragen zeigte sich auch an der Aufnahme der tschechischen Übersetzung von Frau Schwellas Büchlein "Mutti, sind Deutsche schlechte Menschen?" Die Autorin schildert hier ihre Erlebnisse als elfjähriges Mädchen in den drei Lagern Jägerndorfs. Das Büchlein wird seit 1998 über die Deutsche Bibliothek in Jägerndorf abgegeben.

7. Eine entscheidende Rolle spielt bei allen Aktivitäten der Schlesisch-deutsche Verband. Er gibt Auskünfte, besorgt Dokumente, bietet privat anreisenden Landsleuten sprachliche und informative Hilfe und erledigt die notwendigen Vorarbeiten für die Deutsch-tschechischen Wochen. Auf die sonstigen Aufgaben des deutschen Verbandes in Jägerndorf (Kinder- und Seniorenfreizeiten, Sprachkurse, Ausflüge und Fahrten u.ä.) sei hier nur hingewiesen.

8. Bei allen diesen insgesamt recht positiv sich entwickelnden Ereignissen dürfen auch die Schwierigkeiten nicht übersehen werden. Diese liegen

- im biologischen Bereich (in der Überalterung der Mitgliedschaft des Schlesisch-deutschen Verbandes Jägerndorf und beim "Heimatkreis Jägerndorf e.V."),

- im kulturellen Sektor: auf deutscher wie auf tschechischer Seite mangelt es noch an der Bereitschaft, kulturelle Angebote der jeweils anderen Seite anzunehmen

- im psychischen Bereich: bei Heimatvertriebenen sind die traumatischen Empfindungen bzgl. ihrer Erlebnisse von 1945/46 vorherrschend und beeinträchtigen Bestrebung zu deren offenen Behandlung bzw. Überwindung (s. die Fragebogenaktion von Fr. Prof. Premusova von der Universität Ostrau)

- im politischen Bereich: weder im Vertrag von 1992 noch in der Deklaration von 1997, beide aus formalen Gründen fragwürdig, wird der Wille deutlich, die Fragen der Vergangenheit zu lösen. Allerdings ging von beiden auch keine Beeinträchtigung der tschechisch-deutschen Veranstaltungen in Jägerndorf aus. Letzteres berechtigt zu vorsichtigen Hoffnungen.

Um eine uneingeschränkte Bejahung des EU-Beitritts durch die tschechischen Wähler zu erreichen und einen möglichst frühen Beitritt zu sichern, sollten gemeinsame Bemühungen wie sie hier ablaufen ausgeweitet werden: Nicht ein Jägerndorf sollte es in der ČR geben, sondern zehn und mehr. Zu verstehen ist dies aber auch als Mahnung an die eigene Seite, mehr als bisher die Veränderungen wahrzunehmen und mit dem Besuch der alten Heimat auch Verbindung zu deren jetzigen Bewohnern zu suchen.

Dies hat nichts zu tun mit dem unsinnigen Vorwurf von „Regermanisierung“, wie er vereinzelt von tschechischer Seite kommt, ebenso wenig aber auch mit Verrat sudeten-deutscher Interessen. Mehr Dialog, mehr Verständnis für die jeweils andere Seite, Anerkennung auch der deutschen Vergangenheit der Stadt, was wir gemeinsam mit der Einweihung des Denkmals für Leopold Bauer beweisen, liegt im gemeinsamen Interesse deutscher und tschechischer Jägerndorfer.

Se svolením autora převzato ze sborníku

„Češi a Němci dříve a dnes / Proměny národní identity a vzájemných vztahů Čechů a Němců
// Tschechen und Deutsche früher und heute / Probleme nationaler Identität und gegenseitiger
Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen“

(Sborník statí ze semináře k česko-německým vztahům konaného 14.9.2000 v Krnově. Str. 99-111.
Vydalo Nakladatelství Open Education&Sciences Opava 2000, © a13 – Volné sdružení krnovských
výtvarníků, ISBN 80-901974-8-5)

Na www.go-east-mission.net vychází v září 2013.